

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Vi försöker prata om det”
-om islamundervisning i Göteborg

Inriktning: LAU690

Handledare: Nina Gren

Examinator: Michael Walls

Student: Thomas Bodén

Rapportnummer: HT-2450-07

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: "Vi försöker prata om det" – om islamundervisning i Göteborg

Författare:

Termin och år: ht 2010

Kursansvarig institution: (För LAU370/LAU390/LAU395: Sociologiska institutionen)

Handledare: Nina Gren

Examinator: Michael Walls

Student: Thomas Bodén

Rapportnummer: HT-2450-07

Nyckelord:

Sammanfattning högst 300 ord med Times New Roman 10 pkt:

Syfte, huvudfråga, metod och material, resultat, betydelse för läraryrket

SAMMANFATTNING

Syftet med examensarbetet är att undersöka religionslärares erfarenheter och implementering av islamundervisning i tre skolor och att analysera i relation till islamofobi och främlingsfientlighet samt pedagogik. Frågorna är hur islamundervisning kan se ut på tre skolor i Göteborg som har olika antal muslimska elever samt hur tre lärare på skolorna bemöter islamofobiska och främlingsfientliga åsikter i undervisningen. Metoderna är kvalitativa: halvstrukturerade djupintervjuer samt observation. Materialet är intervjudelar och observationsprotokoll.

Islamundervisningen ser delvis olika ut på de tre skolorna eftersom de jobbar med olika pedagogiska metoder och eftersom antalet muslimska elever på skolorna varierar och lärarna då har olika möjligheter att ta tillvara elevers kunskap om islam. Läraren på Sigrid Rudbecksgymnasiet använder sig främst av texttolkning, klassdiskussioner, föreläsningar och studiebesök. På Angeredsgymnasiet dominerar PBL-modellen i form av projektarbeten som föregås av islamsk basfakta. På Hjällboskolan arbetar man efter Monroe pedagogiken – läraren styr det mesta och eleverna börjar varje lektion med att arbeta enligt instruktioner på tavlan. När det gäller att bemöta fördomar då de förekommer förespråkar alla tre lärarna att eleverna behöver baskunskap om islam och muslimer samt olika former av deliberativa samtal.

Jag och de som läser detta arbete får insikter i hur islamundervisning kan gestalta sig på olika skolor med olika pedagogiska arbetssätt och med olika grad muslimska elever samt hur man som lärare på ett bra sätt kan motverka islamofobi och främlingsfientlighet. Arbetet är sökbart på internet och alla som kan tänkas vara intresserade kan ta del av mina erfarenheter.

Innehållsförteckning

Abstract	2
1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE.....	4
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
1.3 METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	5
1.4 SKOLURVAL.....	5
1.6 ETIK.....	6
2. TIDIGARE FORSKNING.....	7
3. TEORETISK ANKNYTNING.....	9
4. BAKGRUND.....	14
5. RESULTATREDOVISNING OCH JÄMFÖRELSE AV SKOLORNA.....	16
5.2 Angeredsgymnasiet	18
5.3 Observationen på Angeredsgymnasiet	20
6. SLUTDISKUSSION OCH ANALYS	24
7. BILAGA	29
7. KÄLL –OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	30

1. INLEDNING

Islam och terrorism är i centrum i nyhetsrapporteringen. Islam är en mycket angelägen del av vårt samhälle. Många har åsikter om denna komplexa världsreligion, med mer än en miljard bevägnare, särskilt efter terroråd som det i Stockholm. Dessa dåd är begångna i islams namn men många muslimer har tagit avstånd från dem. Vårt samhälle står inför hotet av ökad polarisering och ökad misstänksamhet mellan olika samhällsgrupper. Lärarkåren har en viktig och betydelsefull uppgift i att motverka detta. Skolan är en mötesplats för barn och ungdomar från olika etniska, religiösa, sociala och kulturella bakgrunder. Här träffas man och här får man tidigt i livet kunskap om exempelvis andra religioner – och här får man lära sig, om man inte sedan tidigare fått lära sig det, att man inte har rätt att kränka någon.

Att de flesta muslimer inte är terrorister är självklart för många men långt ifrån för alla. Det finns många elever som inte har med sig toleranta åsikter hemifrån utan tvärtom öppet ger uttryck för främlingsfientliga och islamofobiska åsikter. Det ingår i religionslärares uppgift att undervisa om islam men även att motverka rasism, främlingsfientlighet och intolerans. Detta framgår tydligt i läroplanen och är en viktig del av yrket.

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse (Lpg-94 s.3).

Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser (Lpg-94 s.3).

Å andra sidan kan man kanske se en potentiell motsättning till citatet nedan:

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana (Lpg 94 s.4).

Oavsett vad lärare tycker om exempelvis anti-islamiska åsikter är ju dessa åsikter exempel på personliga ställningstaganden.

Sedan hur vi arbetar varierar givetvis från lärare till lärare. Vi har alla olika erfarenheter och favoritmetoder. Att undervisa om islam kan göras på många sätt, med olika pedagogiska modeller.

I detta examensarbete har jag undersökt hur tre religionslärare i Göteborg undervisar om islam på tre skolor med stora skillnader vad gäller antalet elever med muslimsk bakgrund samt hur dessa lärare arbetar för att motverka islamofobi och främlingsfientlighet över huvud taget.

1.1 SYFTE

Som jag nämnde ovan har lärare olika erfarenheter av att undervisa om islam och olika erfarenheter av att motverka islamofobi och främlingsfientlighet. Jag är intresserad av att få ta del av andra lärares erfarenheter kring detta. Syftet är därför att undersöka tre religionslärares erfarenheter och implementering av islamundervisning i tre skolor i Göteborg och att diskutera dessa i relation till islamofobi och pedagogik.

Jag har undersökt tre skolor i Göteborg och jämfört dem med varandra. Hur beskriver och praktiserar lärare islamundervisning på Sigrid Rudbecksgymnasiet, Angeredsgymnasiet samt Hjällboskolan – tre skolor med varierande grad av etnisk och religiös sammansättning.

Dessutom vill jag veta hur lärare hanterar främlingsfientlighet och islamofobi i relation till den etniska och religiösa sammansättningen på dessa skolor.

1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR

1. Hur ser islamundervisning ut enligt tre religionslärare på tre skolor i Göteborg som har olika antal muslimska elever
2. Hur bemöter tre religionslärare islamofobiska och främlingsfientliga åsikter i sin undervisning på dessa tre skolor

1.3 METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Jag har valt att använda mig av kvalitativa metoder – halvstrukturerad djupintervju samt observation eftersom min frågeställning ligger närmast dessa metoder, till skillnad från kvantitativa metoder som exempelvis enkätundersökning. Jag gjorde bedömningen att jag skulle få utförligare samt mer tillförlitliga svar på mina frågeställningar om jag besökte lärarna, djupintervjuade dem samt observerade dem i deras undervisning än om jag bara skickade frågeenkäter till dem. Nackdelen med kvalitativa studier är dock att man inte kan dra några generella slutsatser om verkligheten utifrån dessa. Fördelen är istället att man ”vet mer om mindre” – man går på djupet istället och får större kunskap om enskilda fall.

Johansson och Svedner menar att intervjuer ofta ger intressanta resultat om exempelvis elevers attityder och värderingar respektive lärares syn på elever och undervisning samt att intervjun, rätt använd, ger kunskap som är direkt användbar i läraryrket (Johansson & Svedner 2010, s. 30).

På Angeredsgymnasiet använde jag mig av ”enkel” observation – jag höll mig framme så pass att jag kunde snappa upp kommentarer mellan eleverna och läraren, men förutom under min presentation sa jag aldrig ett ord under observationen utan endast noggrant observerade och antecknade hur lektionen avlöpte samt skrev ner kommentarer som jag bedömde illustrerade observationen på ett innehållsrikt sätt. Vad gäller intervjuerna har jag valt att i mitt arbete presentera endast de delar jag anser vara relevanta för mina frågeställningar.

Att intervju flera lärare och ta del av deras erfarenheter kring islamundervisning och islamofobi samt att observera flera lektioner hade varit väldigt intressant och givande men detta har tyvärr inte varit möjligt på grund av tidsbrist samt frånvaro av islamundervisning på schemat för två av lärarna som deltog i min undersökning.

1.4 SKOLURVAL

Jag bestämde mig på ett tidigt stadium att besöka Sigrid Rudbecks gymnasium och Angeredsgymnasiet eftersom de är varandras motsatser vad gäller antal elever med muslimsk

bakgrund och man härigenom kan göra intressanta jämförelser. Den förstnämnda skolan är en friskola och belägen i Vasastaden och har extremt få elever med muslimsk bakgrund. Angeredsgymnasiet å andra sidan är beläget i en förort som, inte minst tack vare media, länge haft ett dåligt rykte. Här finns ett stort antal elever med utomeuropeisk bakgrund. Skolan har en PBL-filosofi, medan Sigrid Rudbecksgymnasiet inte har någon speciell uttalad modell som alla lärare bör rätta sig efter.

Den tredje och sista skolan jag besökte var Hjällboskolan. Skolan var intressant för mitt arbete eftersom antalet elever med muslimsk bakgrund på den skolan är väldigt högt. Detta, framför allt i kombination med den pedagogiska modellen som används på skolan, den så kallade Monroepedagogiken – ledde till att jag, tillsammans med många andra i min klass, valde att besöka skolan på en studiedag hösten 2010. Besöket var mycket intressant, och jag beslöt att kontakta skolan för att få mer material till min undersökning.

Jag tog kontakt med lärare på dessa skolor via e-mail och telefon. Den 17 november träffade jag en lärare på Sigrid Rudbecks gymnasium och intervjuade honom. Dagen efter träffade jag och intervjuade en annan lärare på Angeredsgymnasiet, som följdes upp av en observation på den skolan 23 november. Den 10 december bestämde jag och en lärare på Hjällboskolan tid och plats för en intervju, som genomfördes måndagen 13 december i personalrummet på Hjällboskolan.

Presentation av lärarna

Läraren på Sigrid Rudbecksgymnasiet hade liten erfarenhet eftersom detta var hans första yrkesverksamma termin. Läraren undervisar i både filosofi och religion. Skolan är en friskola.

På Angeredsgymnasiet hade läraren betydligt längre erfarenhet. Han utbildade sig till lärare när han var 36 år och hade arbetat på Angeredsgymnasiet sedan 1998. Han undervisar i religionskunskap och svenska. Skolan är ett stort kommunalt gymnasium.

Läraren på Hjällboskolan har arbetat där sedan 1980-talet och har alltså lång erfarenhet. Skolan är en kommunal grundskola.

1.5 Behandling av materialet

Samma dag som intervjuerna spelades in transkriberade jag dem och gjorde en första tolkning. Jag har närläst, tolkat och analyserat intervjuerna utifrån mina frågeställningar. Observationen har också den tolkats utifrån mina frågeställningar.

1.6 ETIK

Jag har tagit del av informationen på Vetenskapsrådets hemsida rörande informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav samt nyttjandekrav. Mitt arbete följer Nürnbergkodexen, som bland annat slår fast att forskning skall ha goda konsekvenser för samhället) och att varje deltagare har rätt att avbryta sin medverkan (<http://codex.vr.se/forskningmanniska.shtml> - 2 januari 2010).

De lärare som deltagit i mitt arbete har fått information om att de är anonyma, de har fått veta att anledningen till intervjuerna och observationen är mitt examensarbete och att de närsomhelst kunde avbryta intervjun om de så önskat. Vid observationen på Angered presenterade jag mig för eleverna och förklarade varför jag var där. Efter observationen visades de skriftliga anteckningarna upp för läraren, som gav sitt samtycke till att jag använde materialet i mitt arbete. Alla intervjuer spelades in med en iPod (jag erbjöd mig att föra

skriftliga anteckningar istället men ingen av lärarna hade något emot att jag spelade in intervjuerna). Lärarna meddelades ungefär hur lång tid jag trodde att intervjun skulle ta - ungefär en timme. Samtliga möten präglades av en lugn, avslappnad och trevlig atmosfär och jag märkte inte av någon misstänksamhet eller tveksamhet alls från lärarnas sida.

1.7 Egen utvärdering av hela undersökningen och dess uppläggning

På det hela taget är jag nöjd med hur min undersökning avlöpt. Jag upplevde det tidvis som frustrerande att jag bara fått med en observation, som jag jämfört med mina VFU-erfarenheter. Lärarna på Sigrid Rudbecksgymnasiet och Hjällboskolan hade inte islamundervisning under tidsramen för min undersökning. Jag ville ändå ha med lärare från dessa skolor i min studie eftersom skolorna är varandras raka motsatser i vissa avseenden - den ena skolan har extremt få om ens någon elev med muslimsk bakgrund och den andra skolan har nästan enbart elever med muslimsk bakgrund. Dessutom använder sig Hjällboskolan av en intressant pedagogisk metod – detta är absolut relevant för min undersökning och balanserar till viss del, anser jag, frånvaron av observationer på dessa skolor. Med tanke på de tre intressanta och givande intervjuer jag fått, samt givetvis observationen, så känns det sammantaget som att jag fått ihop ett intressant, relevant och inte minst aktuellt examensarbete.

2. TIDIGARE FORSKNING

Mattias Lundgren

Mattias Lundgren skrev ett examensarbete vid Gävle högskola 2001. Huvudsyftet med detta arbete var att undersöka om det finns skillnader i arbetssättet vid en skola med få eller inga elever med muslimsk bakgrund och skolor med en stor andel med muslimsk bakgrund. Båda skolorna arbetade kontinuerligt mot rasism vilket verkade ge ett gott resultat - ingen av skolorna upplevde sig ha några problem med rasism enligt Lundgren. I undervisningen utgick båda skolorna från religionsboken. De fem grundpelarnas betydelse inom islam framhölls av båda skolorna. Men det som var viktigast i båda skolorna var att försöka påvisa skillnaden mellan religion och kultur – som exempel togs kvinnans ställning upp i olika muslimska länder. Sammanfattningsvis trodde Lundgren att han skulle träffa på större skillnader mellan skolorna än vad han faktiskt gjorde. Han använde sig av ett antal standardiserade frågor i syfte att få kunskap om skolornas arbetssätt. En del av dessa frågor har jag använt mig av i mina intervjuer.

De två skolor Lundgren undersökte ligger båda i Uppland. En i stadsmiljö och den andra i bruksmiljö. Mitt bidrag – eller det sätt på vilket jag utvecklar hans undersökning – ligger i att bland annat flytta undersökningsmiljön från Uppland till Västergötland, till en storstad. Jag tyckte att hans frågor var intressanta och aktuella och jag ville veta hur svaren på bland annat dessa frågor ser ut i vår del av landet, på tre olika skolor. Jag blev inspirerad av hans arbete eftersom jag som blivande lärare har religion som ett av mina ämnen och jag minns islamundervisningen som väldigt problematisk vad gäller elevers attityd till muslimer och islam på min VFU.

Dessutom är tidsaspekten inte oväsentlig. Lundgren gjorde sin undersökning 2001 . Det är intressant att se vad som har hänt – eller inte hänt – på ett decennium.

Göran Larsson

Göran Larsson är universitetslektor vid Göteborgs universitet och forskare inom ämnet religionsvetenskap. Han har bland annat skrivit ”Muslimerna kommer!” (2006) som tar upp islamofobi och skolans och lärares roller, inklusive hur man som lärare bör undervisa om islam. En grundregel, menar han, är att lärare måste sträva efter ett mer öppet klassrumsklimat som inte accepterar kränkningar eller nedsättande yttringar av några elever.

Pernilla Ouis

Pernilla Ouis är fil.dr. i humanekologi och biträdande lektor vid Malmö högskola (<http://www.nav.mah.se/person/id/IMPEOU-16> december 2010 20:08).

Hon konverterade till islam som 21-åring och har skrivit bland annat ”Muslim i Sverige” tillsammans med Anne Sofie Roald. Boken behandlar bland annat islamofobi.

Anne Sofie Roald

Anne Sofie Roald är professor i religionsvetenskap vid Malmö högskola. I boken ”Muslimer i nya samhällen” tar hon upp frågan om man ska fokusera på skillnader eller likheter mellan medborgarna.

”Blir det inte automatiskt ett ”vi och de”-tänkande om vikten läggs vid skillnaderna?” frågar hon sig bland annat (Roald 2009, s. 59). Fokus på likheter mellan medborgarna, mer precist likheterna mellan de Abrahaitiska religionerna, var något som religionslärare i min studie betonade i sin undervisning.

Åke Sander och Daniel Andersson

Daniel Andersson, FD i religionsvetenskap och Åke Sander, universitetslektor i religionsbeteendevetenskap vid Göteborgs universitet är redaktörer till boken ”Det mångreligiösa Sverige” (2005). Kapitel 8 – Muslimer i Sverige – är skrivet av Göran Larsson och behandlar bland annat försök till nyansering av muslimer:

”Den muslimska världen är inte en enhet bestående av människor som tänker, tycker och handlar på ett och samma sätt” (Andersson & Sander, s, 473). Denna mening kan tyckas ganska självklar för alla men uppenbarligen är den inte det. Fördomar och islamofobi existerar i vårt samhälle och arbetet med att nyansera och motverka fördomar kring muslimer och islam knyter an till mitt arbete.

Fanny Ambjörnsson

Fanny Ambjörnsson har skrivit boken ”I en klass för sig” (2003) som handlar om unga tjejers vardag och villkor på en svensk gymnasieskola. Hon tar bland annat upp fördomar och avståndstagande mot muslimer hos några av tjejerna i klassen:

Den kritiska inställningen till Samira tog sig inte sällan i uttryck i negativa kommentarer knutna till hennes avvikande etniska tillhörighet och position som invandrare. När några av klassens tjejer av en slump får reda på att Samira har en pojkvän kommenterar man syrligt att han säkert är en som slår henne. För, som de säger, ”sånt gör de ju i såna länder. Anette, som inte gör någon hemlighet av sin negativa inställning till invandrare, förklarar: ”Men de är helt annorlunda. Jag gillar inte sånt folk. Det bara är så (Ambjörnsson 2003, s. 241).”

Detta citat belyser centrala områden i min undersökning: fördomar och fientliga inställningar mot muslimer i skolmiljö. Dessa attityder speglar erfarenheter som jag delar med två av de tre lärare jag intervjuat i mitt examensarbete.

Kommentar till tidigare forskning

Jag tyckte att det var problematiskt att hitta böcker som berörde just det jag är ute efter i mina frågeställningar. Göran Larsson bok ”Muslimerna kommer!” gav intressant information om hur en forskare inom religionshistoria tipsar om hur islamundervisning kan bedrivas. Övrig litteratur behandlade mest islamofobi, vilket visserligen är ett nyckelbegrepp i min undersökning, men inte islamofobi i direkt anknytning till islamundervisning i skolor, vilket var centralt för mig.

Jag har läst in mig på intressant litteratur av författare som behandlar islam och islamofobi, som exempelvis Ambjörnsson och Roald. Dessa studier fungerar mer som en allmän kunskapsinsamling.

Det kanske viktigaste och mest betydelsefulla enskilda arbete som jag tagit del av inom ramen för mitt examensarbete är Mattias Lundgrens examensarbete eftersom hans intressanta frågeställningar och hans arbete som helhet gav mig inspiration till min egen studie. Forskning ska vara kumulativ och jag tycker att han ställde intressanta frågor som jag ville ha svar på i en göteborgsk kontext.

Sammanfattningsvis kan man säga att gemensamt för den tidigare forskningen är att den syftar till att upplysa och nyansera om islam och muslimer för en svensk publik.

3. TEORETISK ANKNYTNING

Det deliberativa samtalet

Deliberativa samtal betraktas inom modern demokratiforskning som ett bärande element i demokratin och är en väg att stärka den demokratiska kompetensen hos barn, unga och vuxna. (www.skolverket.se 15 januari 2011)

Efter nazismens nederlag i andra världskriget har demokratiska arbetssätt i skolans värld fått en allt större roll – skolans största uppgift var inte längre att fostra lydiga medborgare utan kritiskt tänkande, aktiva samhällsmedborgare. Skolan ska alltså fostra demokratiska medborgare. Det deliberativa samtalet är en viktig del i detta demokratiska synsätt.

Det måste dock konstateras att det är först efter andra världskriget och erfarenheten av de totalitära

ideologierna som skolans ansvar aktualiseras, för att – genom en fostran till demokrati av det uppväxande släktet – skapa förutsättningar för att ständigt återerövra demokratin (Englund 2000, s. 7)

Pedagogikprofessor Thomas Englund har på Skolverkets begäran skrivit en rapport som behandlar deliberativt samtal.

Att utveckla förmågan att själv ta ställning i olika frågor liksom att delta i samtal och förstå

skälen för sina egna och andras ställningstaganden är viktiga delar av en individs demokratiska kompetens liksom att delta i och/eller påverka demokratiska beslutsprocesser. Förmågan att kommunicera med andra i

svåra och komplexa frågor, även där uppfattningar och åsikter går isär, sätts härmed i centrum (Ibid, s. 3).

Mer ingående presenterar han deliberativa samtal som:

a) samtal där skilda synsätt ställs mot varandra och olika argument ges utrymme

b) att deliberativa samtal alltid innebär tolerans och respekt för den konkreta andra, det handlar bl.a. om att lära sig lyssna på den andres argument

c) inslaget av kollektiv viljebildning, dvs strävan att komma överens eller åtminstone komma till temporära överenskommelser

(Ibid, s. 6)

Vad menas med ”deliberativt” egentligen? I rapporten presenterar Englund denna term som ”ömsesidigt nyanserat övervägande av olika alternativ” (Englund 200, s. 5). Detta återspeglas längre fram i arbetet – hur en lärare försöker nyansera elevers syn på andra genom denna form av samtal.

Vi lärare har en oerhört viktig del i att forma de nya generationerna unga svenskar i demokratisk och tolerant riktning, det framgår tydligt i citaten från läroplanen i inledningen. Detta arbete görs inte minst inom ramen för islamundervisningen i våra grund- och gymnasieskolor. Men mer konkret, hur gör vi det? Och hur kan dessa arbetssätt skilja sig åt mellan olika skolor beroende på andelen elever med muslimsk invandrarbakgrund?

Gunnar Sundgren (2005), professor i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm och vid Mälardalens högskola, behandlar deliberativa samtal i relation till demokrati och skola. Dessa samtal knyter nära an till John Deweys idéer.

Målet är inte konfliktfri samstämmighet utan att människor skall få syn på och ta ställning till olika värderingar, lära sig att argumentera för sin sak, väga sina intressen mot andras och kunna förändra sina ståndpunkter i en ständigt pågående process. Beslut fattas och omsätts, men diskussionen, det politiska samtalet, får aldrig upphöra om demokratin skall bestå. Den måste, i dialogen mellan medborgarna, ständigt erövrats och befastas på nytt, menar man. Också i skolan skulle de samtalen kunna föras (Sundgren 2005, s. 98).

Avslutningsvis vill jag presentera Englunds syn på det deliberativa samtalets fördelar och nackdelar.

En viktig fördelsmarkering gentemot traditionella undervisningsformer är dock att varje försök att sätta igång ett deliberativt samtal (utifrån lärarens initiativ eller som fortsättning på ett elevinitiativ) som regel kan engagera stora elevgrupper på ett helt annat sätt än traditionella undervisningsformer där antingen lärarens monologa tal ofta innebär att vissa elever har svårt att hänga med, ej lyssnar eller där elevarbetet riskerar att utvecklas till ett själlöst reproduktivt arbete (jfr Österlind 1998). Försök att få igång deliberativa samtal innebär att de lärandes hållning till problemet efterfrågas och skilda synsätt släpps fram och respekteras.

Det deliberativa samtalet kan givetvis, trots goda intentioner och planering, ändå misslyckas, alternativt falla platt. Det kan exempelvis återfalla till att söka efter det givna ”rätta svaret” likväl som det kan skapa tillfälligt kaos eller åtminstone skapa situationer som kan uppfattas som förvirrande. Därför behöver (försöken till att utveckla och bedriva) deliberativa samtal återkommande värderas.

(Englund 2000, s. 12)

Islamofobi

Islamofobin är ingenting nytt vare sig för det svenska samhället eller Europa i stort – den har funnits i århundraden. Misstänksamheten och rädslan för ”den andre” har funnits som en röd tråd genom den västerländska historien. Ursprungligen i form av en rent konkret rädsla för muslimsk militär expansion från det mäktiga osmanska riket. ”Turk” var länge ömsom skällsord, ömsom något man hotade med. Idag är det militära hotet ersatt av ett demografisk dito hos vissa människor: ”muslimerna tar över vårt samhälle!” Muslimer blir ibland beskyllda för att ”vilja slippa arbeta och lägga beslag på socialbidrag”, ibland heter det istället att de ”tar våra jobb”.

Men islamofobi, vad är det egentligen vi talar om? Forskaren Göran Larsson beskriver islamofobi som ”framför allt rädslor inför, hat mot, och diskriminering av muslimer. Islamofobi kan ta sig uttryck och manifesteras genom att människor på förhand intar negativa och stereotypa attityder” (Larsson, 2006, s. 10).

Problembaserat lärande (PBL)

Den amerikanske reformpedagogen John Dewey är kanske mest känd för sitt ”learning by doing” – att eleverna bör aktiveras istället för att utsättas för passiv kunskapsöverföring och lyssna till ”other men’s knowledge”. ”Insikten om det naturliga utvecklingsförloppet uppstår alltid i situationer som inbegriper ”learning by doing”, att man lär sig genom att göra något” (Dewey, 1916 s. 231).

Detta står i kontrast till den traditionella undervisningsmodellen – muntlig katederundervisning, att läraren pratar och eleverna passivt antecknar. Denna undervisningsform har kritiserats för att inte vara särdeles pedagogisk – inte alla barn kan tillgodogöra sig kunskap på detta sätt, och denna modell har fått konkurrens från nya undervisningsformer, som just PBL (problembaserat lärande).

Ingrid Carlgren (2005, s. 272), professor i pedagogik vid Stockholms universitet, menar att det är svårt att acceptera den utformning av skolarbetet som kännetecknar det traditionella klassrummet med tanke på hur skolans kunskapsuppdrag så som det är formulerat i de nuvarande läroplanerna – allt för många elever är här sysselsatta med allt för ”lågkognitiva” uppgifter. Hon tar också upp läroplanens krav på elevinflytande, och att ”den typ av disciplinering av eleverna som sker i det traditionella klassrummet inte är förenligt med dagens krav på flexibla och självständiga medborgare”. ”Mindre klassundervisning” och mer av individuella arbeten är alltså önskvärt enligt Carlgren – en åsikt som bland annat Hjällboskolan med sin Monroe pedagogik avvisar. Mer om det nedan.

Så här presenterar Angeredsgymnasiet sin syn på PBL på sin hemsida:

Du lär för livet med Problembaserat lärande (PBL) som är en modern syn på kunskap som tillämpas på högskolor, universitet och ute i arbetslivet. På Angeredsgymnasiet har vi en kunskapssyn och en metod att undervisa som skiljer sig från andra skolor. Allt fler högskolor, universitet och arbetsplatser arbetar med PBL. Med PBL lär man sig nämligen att plugga för livet. Du och din lilla arbetsgrupp får koncentrera er på ett område i taget och träna er i att

själva ställa frågorna för att sedan tillsammans lära mer. PBL är en beprövad metod för att lära sig växa just genom att lära(<http://www.goteborg.se/wps/portal/angeredsgymnasiet-15-december-2010-11:44>).

Monroepedagogik

Carlgren (2005) är uppenbarligen kritisk mot den mer traditionella pedagogiken – hon talar exempelvis om ”lågkognitiva” uppgifter, som inte är förenligt med de nuvarande läroplanernas mål. Men på över 100 svenska skolor väljer man ändå en jämförelsevis traditionell pedagogik och Hjällboskolan är ett exempel på detta – vi talar om Monroepedagogik.

Monroepedagogiken betonar strukturer, trygghet, ordning och reda – i klassrumsmiljön ska det vara tyst och lugnt så eleverna har de bästa förutsättningarna att lära. Elevinflytande och elevdemokrati står inte i centrum. Grundaren heter Lorraine Monroe och har arbetat bland annat i stadsdelen Harlem i New York. Hennes metod har fått ett enormt genomslag:

Hennes metod bär namnet Quadriceps och bygger bland annat på engagemang, trygghet och tydliga regler. Resultatet på hennes skola i Harlem blev att 96 procent av 1997-års avgångselever kom in på college. I dag är modellen känd över hela världen. Omkring 120 svenska skolor tillämpar Monroes pedagogik.

(<http://bohuslaningen.se/nyheter/bohuslandal/1.764412-samma-metod-i-harlem-och-i-uddevalla-15:12-13-dec-2010>)

Nedan följer ett antal av Hjällboskolans regler. Syftet med att presentera dessa regler är att ge ytterligare en bild av skolans filosofi, värderingar och pedagogik.

1. Kom till skolan varje dag och i tid.
2. Häng ytterkläder och mössa på anvisad plats.
3. Gå lugnt in i klassrummet, sätt dig på din plats och börja genast arbeta.
4. Du skall arbeta varje dag. Tag med anteckningsmaterial och annat som behövs till dagens lektioner.
5. Gör dina läxor.
6. Godis och tuggummi är förbjudet under lektionstid.
7. Det är förbjudet att ta med mobiltelefon till skolan. Den stör skolarbetet och är mycket stöldbegärlig.
8. Mp3-spelare får inte användas under lektionstid.
9. Håll din arbetsplats ren.
10. Uttryck dig inte kränkande och slåss inte.

(<http://www.gp.se/nyheter/sverige/1.183819--b-hjallboskolan-det-blir-inte-en-massa-tjafs-b-13-december-2010-15:26>)

Avslutningsvis vill jag betona att jag inte tar ställning för någon av de pedagogiska metoderna jag presenterar i mitt arbete.

4. BAKGRUND

Göteborg är en extremt segregerad stad och forskaren Göran Larsson (Larsson 2006, s. 27) hänvisar till en studie av Thomas Johansson och Ove Sernhede där fattigdomen hos barn i nordöstra Göteborg konstateras: ”64 procent av barnen i Bergsjön lever under fattigdomsstrecket”.

Hösten 2010 hade vissa likheter med det tidiga 1990-talet. Ett främlingsfientligt parti sitter i riksdagen och en galning i Malmö skjuter mot invandrare. Efter terroristattentatet 11 september 2001 har enskilda muslimer såväl som muslimska institutioner upplevt en ökad grad av våld och vandalism och främlingsfientlighet. Vid en undersökning i Göteborg angav mer än 60 procent av de svarande muslimerna att de upplevt någon form av diskriminering eller utsatthet efter 11 september 2001 (Larsson 2006, s. 27; Larsson 2003a:28). Trots att de allra flesta muslimer inte sympatiserar med terrorism tvingas de förhålla sig till medias ofta ensidigt negativa bild av islam och muslimer. Krav framfördes att ”muslimerna” skulle ta avstånd från attackerna i New York. Pernilla Ouis och Anne Sofie Roald menar att ”många muslimer försvarade sig med att de visst tog avstånd från terrorhandlingarna men att media inte var intresserade av att höra vad moderata muslimer hade att säga, utan bara var ute efter att få extrema muslimer att berömma attacken.” (Ouis & Roald 2003, s. 25) Medias ibland problematiska roll ska jag återkomma till senare.

Fördomar och lärares ansvar

En lärare som får en tjänst på en skola i en förort som har stor andel invandrare bör vara medveten om sina - och andras - fördomar. Åratal av negativ medial uppmärksamhet på dessa områden har påverkat majoritetssamhällets syn på förorten och dess invånare i klart negativ riktning: ”Bilderna av ”den hotfulla ungdomen” i ”den farliga förorten” har trängt så djupt in i det allmänna medvetandet att också socialarbetare, fritidsledare, lärare och andra som arbetar i dessa ”utsatta” områden långt ifrån är opåverkade” (Sernhede 2002 s. 63).

Inte bara fritidsledare och lärare påverkas av denna negativa mediala uppmärksamhet. Under gymnasietiden är kritiskt tänkande utvecklat hos långt ifrån alla elever – kvällstidningarnas svarta ”krigsrubriker” från förorterna påverkar vissa mer än andra. Inte alla elever har med sig tolerans och öppenhet hemifrån och givetvis påverkas elever av vad deras främsta förebilder – föräldrarna – har för åsikter om exempelvis muslimer och muslimers påstådda kopplingar till terrorism. När jag står inför en klass med till största delen ”etniskt svenska” elever representerar jag vuxenvärlden. Står jag inför en klass med största delen elever med invandrabakgrund representerar jag vuxenvärlden men också det svenska samhället - jag, min personlighet, blir en ambassadör för majoritetssamhället.

Egna erfarenheter

Islamofobin är livskraftig i samhället, inte minst i våra skolor. I skolvalet 2010 blev Sverigedemokraterna fjärde största parti med 12,8% av rösterna (<http://www.skolvarlden.se/artiklar/sd-fjarde-storst-i-skolvalet-15-december-2010>). När det blev dags för islamundervisning på min VFU våren 2010 fick jag veta av en klass att de inte hade varma känslor för ämnet, milt uttryckt:

-Vad tycker du om islam?

Framför mig sitter en elev i 18-årsåldern med keps och arbetskläder. Han har armarna i kors, benen brett isär och ser allvarligt på mig med en skarp blick och väntar på svar. En av hans klasskamrater lägger ansiktet i händerna:

-Jag vill inte läsa om några jävla negerterrorister!

De flesta skulle utan vidare kategorisera en sådan kommentar som islamofobisk och rasistisk. Jag blev chockad av råheten och det öppna hatet hos eleverna. Mina andra klasser var inte mycket bättre. ”Hur ska jag kunna nyansera deras världsbild, och över huvud taget kunna inpränta lite tolerans i de här killarna och tjejerna” tänkte jag.

Min handledare tyckte att det kunde vara en bra idé att ägna en lektion till ”utfrågning” av mig – att eleverna skulle ges en lektion till att fråga mig om allt möjligt för att lära känna mig lite mer. Detta kunde leda till att deras respekt för mig och för ämnet ökade, ansåg han. Vi gav det ett försök och eleverna frågade om fotboll, politik, islam, musik och allt möjligt. Jag svarade på frågorna och frågade tillbaka och efter lektionen visste vi lite mer om varandra.

Min lärarutbildning vid Göteborgs universitet har gett mig en del liknande verktyg som man kan använda för att lösa situationer som denna: elever med islamofobiska och främlingsfientliga åsikter. Det var uppenbart att eleverna hade ett behov att diskutera islam och muslimer. Jag och min lärare använde oss av deliberativa samtal efter att först ha gett eleverna faktamässig grund – islams historia, de fem pelarna, vanliga seder och bruk (detta tog ungefär tre lektioner). Eleverna ombads efter detta att till lektionen därpå ta upp vad de ansåg vara en negativ samt en positiv sak med islam och att motivera dessa val utifrån vad de lärt sig. På så vis kunde eleverna få ur sig saker de grubblat på och/eller haft behov av att diskutera. Jag och min handledare får därigenom kunskap om vad eleverna tycker är problematiskt med islam och då vet vi mer om hur vi ska bekämpa deras fördomar. Vi ska förbereda eleverna för att aktivt delta i vårt samhälle med allt vad det innebär - dessa samtal är en viktig del av detta. Genom dessa samtal tar vi in aktuella samhällsdebatter i klassrummet och ser till att eleverna förbereds för detta aktiva samhällsdeltagande.

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den skall utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar (Lpg-94 s.5).

Ofta var allmosan och familjesammanhållningen det som eleverna tyckte var mest positivt med islam. De negativa sakerna var nästan uteslutande kvinnoförtryck, terrorism och hedersmord. Jag och min handledare försökte övertyga eleverna om att kvinnoförtryck, terrorism och hedersmord inte är representativt för islam, att dessa företeelser inte har med islam att göra över huvud taget.

-Men talibanerna då! Deras kvinnor är ju tvingade att se ut som spöken!

Talibanerna, Hamas och Hizbollah är exempel på extrema rörelser som exponerats i media i så stor utsträckning under så lång tid att det uppenbarligen format elevernas uppfattning om vad islam är, och framför allt – hurdana muslimer är. Man kan inte sätta ett likhetstecken mellan talibaner och muslimer. Mina elevers förkunskaper om islam handlade om arga, skäggiga män som viftar med kalasjnikovs i TV och bomber som exploderar i Afghanistan och på israeliska bussar. Det var islam för dem. Detta är djupt olyckligt, och jag och min handledare försökte som sagt att nyansera denna uppfattning – bland annat genom att betona

att det är väldigt viktigt att skilja på religion och kultur . Vi gjorde klart för eleverna att talibanerna inte är representativa för världens muslimer. Vidare tog vi upp och jämförde Turkiet och Afghanistan inför klassen. De turkiska och afghanska samhällena och kulturerna ser väldigt olika ut, och religionens ställning skiljer sig väldigt mycket mellan dessa länder. Och ändå talar vi om två länder där islam är den dominerande religionen. Detta är ett av många sätt att belysa komplexiteten i den muslimska världen.

5. RESULTATREDOVISNING OCH JÄMFÖRELSE AV SKOLORNA

5.1 Sigrid Rudbecksgymnasiet

Det är omöjligt att ge elever med muslimsk bakgrund plats i undervisningen om det inte finns elever med den bakgrunden - på Sigrid Rudbecksgymnasiet har man detta problem. Skolan är homogen ur etnisk och religiös synpunkt, kanske den mest homogena i Göteborg:

”Hade jag haft fler elever med utländsk bakgrund, muslimsk bakgrund, så hade jag nog gett dem mer plats i undervisningen”, sa läraren. Han kan ta stor plats i klassrummet - det finns inga elever med muslimsk bakgrund, som kan besitta större kunskaper än honom, och på basis av detta ifrågasätta honom om han exempelvis slarvigt generaliserar, till skillnad från situationen på Hjällboskolan.

På frågan hur han undervisar svarade läraren på Sigrid Rudbecksgymnasiet att teman och filosofi ofta förekommer:

”Jag kör mycket tematiskt. Många teman. Jag kör lite ämnesintegrerat med filosofi. Meningen med livet och religion och politik. Ämnena går lite in i varandra... då får jag in lite existentialism också och det finns ju i religion också så. Jag låter eleverna läsa om befrielsesteologin i Sydamerika, Oscar Romeo, och sedan jämföra med olika texter i Koranen som handlar om sociala och politiska budskap... bokstavlig respektive symbolisk tolkning, skillnaderna dem emellan.”

Texttolkning förekom på Sigrid Rudbecksgymnasiet och ansågs vara en viktig del av islamundervisningen där:

”Först så får eleverna läsa i texter ur Koranen så att de får lite urkundskunskap. De får tolka dessa texter, fundera på vilka olika sätt man kan tolka dem... Först enskilt, sedan en klassdiskussion: "hur ska dessa drygt 1300 år gamla texterna tolkas utifrån dagens samhälle. De uppskattar ju sånt mer än det tråliga faktaträsket... de fem pelarna och så. De fem pelarna kör jag mest lite pliktstroget. Detta är ju elever som har stenkoll på det mesta från högstadiet, de känner till detta. Genom diskussionerna vill jag att eleverna ska få djupare kunskaper och bli mer engagerade i ämnet”.

Däremot var aktuella samhällsdebatter inte så viktigt på den skolan. Läraren hänvisade till goda förkunskaper hos eleverna i fråga om kritiskt tänkande samt att de visade lågt intresse för könsroller. Debatter tycktes inte nödvändiga eftersom eleverna enligt läraren inte heller gett uttryck för några fördomar. Han vill beskriva eleverna som självständiga och ifrågasättande. Han beskriver däremot inte eleverna som särskilt intresserade av könsroller:

”Könsroller är inte eleverna så intresserade av här på Sigrid Rudbeck, det är nog mer intressant på Schillerska... Och jag menar, vi har inte all tid i världen... 43 timmar liksom... klart att vissa saker går bort”. Det vore intressant att veta om detta intresse för könsroller ligger hos eleverna eller hos läraren personligen.

Eleverna vill läraren beskriva som smarta och självständiga:

”Jag vill påstå att de behärskar detta ganska väl. Framför allt kritiskt tänkande. De ser igenom många av de där kvällstidningsrubrikerna som demoniserar förorten och muslimer i största allmänhet. Jag upplever eleverna som ganska självständiga och ifrågasättande.”

Dock frågar jag mig om det kanske kan vara så att eleverna är mån om att visa sig politiskt korrekta. Anledningen till detta är jag minns en klass från min VFU som inte brydde sig det minsta om hur de framstod i mina och min handledares ögon: de avskydde muslimer och de sa det rakt ut. Eleverna på Sigrud Rudbeck är antingen mycket mer toleranta och vidsynta i allmänhet eller så är de extremt mycket bättre på att spela ”skolspelet”: att hålla inne med sina åsikter för läraren om de vet om att dessa åsikter är problematiska i förhållande till skolans värdegrund.

Huvudanledningen till min undran är att läraren slirar på frågan om någon av hans elever gett uttryck för fördomar om islam eller muslimer:

”Nä alltså... ingen har sagt något. Inte så jättemycket i alla fall... nä, inget alls...”.

Vad gäller arbetssättet på skolan går det exempelvis till så att eleverna först får urkundskunskap, och därefter tar texttolkning vid. Ibland använder läraren lektioner till att föreläsa – han har uppgett att han gillar att vara ledande ibland. I och med att läraren också undervisar i filosofi och svenska på skolan arbetar han ämnesintegrerat ibland. Religion vävs ibland samman med svenska eller filosofi.

I fråga om undervisningsmetoder använder sig inte läraren på Sigrud Rudbecksgymnasiet av läroböcker i sin undervisning i stor utsträckning:

”Nänä det gör jag aldrig... jag säger aldrig att de ska läsa sidan dit-till-dit. Alltså jag har delat ut den till eleverna, det gjorde jag vid terminsstarten. Men jag har aldrig givit dem några direktiv att läsa vissa sidor. Men den finns ju där, som ett stöd, om de är intresserade av den. De brukar mest använda sig av internet. Att följa läroboken slaviskt känns extremt fantasilöst och tråkigt, inte minst för eleverna.”

Det som läraren anser vara det viktigaste som eleverna bör lära sig om islam är urkundskunskap: kunskap om Koranen, och att tolka de heliga texterna

”Urkundskunskap, kunskap om Koranen och de heliga texterna. Och sedan att tolka dem. Det tycker jag är viktigast. Traditioner är inte så jätteviktigt tycker jag. Men vi gick till en utställning för några veckor sen, Gud har 99 namn. Den tog upp saker som kläder, matvanor och sånt. Studiebesök över huvud taget tycker jag är bra, att eleverna får träffa människor som utövar olika religioner och ställa frågor till dem så att det blir en dialog.”

Till skillnad från Hjällboläraren uttryckte sig läraren på Sigrud Rudbecksgymnasiet positivt om besök till religiösa samfund. Jag frågade om han kunde tänka sig att ta med eleverna till en moské:

”Ja självklart, det kommer vi att göra framöver på b-kursen. Fast inte till Nasirmoskén, det är ju inte riktig islam.”

Jag frågade läraren om hans egna åsikter om islam:

”Ehh... Oj! Vilken fråga. Alltså jag har lite problem med att förstå islams storhet jämfört med exempelvis buddhismen... Men det har väl att göra med att jag är ganska filosofiskt

intresserad... De filosofiska strömningar som jag är mest intresserad av, som fenomenologi, har ju mycket gemensamt med buddhismen. Så rent filosofiskt så tycker jag att buddhismen i så fall är mer intressant än islam. Men jag gillar verkligen det ortopraxiska som finns inom islam... att religionen också innebär praktik, att religionen genomsyrar hela ditt liv. Det tycker jag är ett sympatiskt drag hos islam. Att TRO innebär att man GÖR.”

Detta kan tilläggas att denna anställning var lärarens första, det var rent av hans första termin. Hans erfarenhet av islamundervisning får därför betecknas som låg – särskilt i förhållande till de övriga lärarna som deltagit i min undersökning.

5.2 Angeredsgymnasiet

På Angeredsgymnasiet används PBL-modellen:

”Jag har använt mig av lite olika metoder, men som det är nu så vill jag att eleverna ska arbeta med något PBL-projekt. När det gäller religion brukar jag först gå igenom de Abrahemitiska religionerna, belysa likheterna mellan dem. Jag undervisar ganska traditionellt till en början... lite fakta. När det gäller islam så blir det så klart de fem pelarna och så i syfte att ge eleverna viss grundkunskap. Ibland saknas grundkunskap som man trodde att eleverna hade med sig från högstadiet, väldigt elementära saker. Så jag har upptäckt genom åren att det kan vara en god idé att ta upp de här grundläggande sakerna och sedan ha ett litet prov på det.”

Eleverna ska sedan jobba i grupp – det främjar kunskap bättre än enskilt arbete, menar skolan.

”Och sen så ska de börja med ett projekt. De är uppdelade i basgrupper och varje basgrupp ska åstadkomma en tidning. Denna tidning ska innehålla text om religionsutövare i Göteborg. Varje elev ska genomföra en intervju med någon som de väljer ut själva, och sedan ska eleverna då kunna skriva en artikel om det här där intervjun ingår, och eleven ska därutöver skriva en krönika. Det är två ämnen som ingår i det här projektet, svenska B och religion A. De skriver i grupp men var och en får betyg på vad de själva gjort. En del elever kan ha svårt att ta till sig faktamässig kunskap så det är bra att de får lära sig på lite olika sätt. Vissa elever har svårt att bedöma vad som är viktigt i läroböcker i andra ämnen... det är ju en övningssak. När de skriver referat och arbetar ämnesintegrerat med svenskan så får de ju övning i det. Vid betygsättning tar jag hänsyn till svenskakriterierna vad gäller svenskadelen och religionskriterierna för religionsdelen. Betygskriterierna bifogas i informationsbladet som jag delar ut till eleverna vid projektstarten så att de vet på en gång vad som förväntas för de olika betygen. Sen när de är klara med detta projektet tänkte jag att vi ska gå över till etiska diskussioner och livsåskådning, ställa olika synsätt mot varandra. Religionsundervisningen ska inte bara handla om att "i den och den religionen får man inte äta griskött". Det är viktigt, i och för sig, att kunna såna saker men absolut inte det viktigaste. Det är, tycker jag, hur människan ser på sitt liv och sitt sammanhang utifrån olika livsstilar.”

Studiebesök är alltså vanligt förekommande i lärarens undervisning:

”Jo precis, de ska ge sig ut och intervjua olika religionsföreträdare. De ska ha tänkt igenom "vad är det jag vill veta".

Läraren uppgav att han inte ger världsreligionerna lika stort undervisningsutrymme:

”Näe, på 50 poäng så hinner man inte det. Jag brukar lägga mest krut på kristendomen, judendomen och islam.”

I fråga om undervisningsmaterialet använder inte heller läraren på Angeredsgymnasiet religionsböcker i stor utsträckning:

”Oftast gör jag läromedlen själv. Stenciler, overheadmaterial och sådant. Vi har religionsböcker också men de använder jag sällan. Särskilt i och med att vi försöker att arbeta PBL så mycket vi kan. Utan det är mest att vi informerar eleverna om läroböckerna och var de finns, om de är intresserade. Eleverna får en dator när de börjar här, en liten laptop. Så givetvis söker de främst information på nätet. Där finns tillförlitliga källor och givetvis rena skräpet också. Så en del av undervisningen måste ju gå till att visa hur man silar information på nätet.”

Jag frågade läraren om vad han ansåg vara det viktigaste som eleverna bör kunna om islam:

”Jag vill att de ska se islam i ljuset av den profetiska traditionen från Moses och framåt. Så som islam ser sig själv, om man läser Koranen. Den sista profetian, den fullständiga profetian. Jag vill att det ska framgå i undervisningen. Dels vill jag också att eleverna ska få upp ögonen för hur oerhört mångformigt islam är, den oerhörda komplexiteten från land till land, från kultur till kultur, från muslim till muslim. Att det finns alla möjliga sätt att tolka islam. Sen vill jag också att eleverna ska veta något om islams storhetstid, kalifatet, arkitekturen, konsten, högkulturen. Jag hoppas att åtminstone några elever efter kursens slut känner att den stora skillnaden inte är mellan religioner och livssyner utan att man kan vara religiös på olika sätt.. att troende människor inom olika religioner ofta har en liknande syn på hur livet bör levas och hur man bör behandla sina medmänniskor.”

Läraren tog upp ytterligare en sak som han ansåg vara en viktig del i islamundervisningen. Debatter och diskussioner om aktuella händelser och teman förekommer på lärarens lektioner, ofta som medel för att bekämpa fördomar och islamofobi. Han säger att mediernas klyschor påverkar elevernas åsikter om islam och muslimer. En viktig del av hans islamundervisning är, menar han, att försöka få eleverna att förstå att allt som skrivs inte är sant:

” Ibland kommer vi in på sådana saker, det beror väldigt mycket på vilka elever man har för tillfället. Bland icke-muslimer finns det ju en himla massa fördomar om.. ja du vet, kvällstidningsklyschorna... "alla muslimer hatar kvinnor" och sånt... "alla muslimer är fundamentalister som vill spränga världen"...Och en del elever tror ju verkligen på det där. En viktig del i min islamundervisning är ju att få eleverna att förstå att det där inte stämmer. Människor ger sitt invanda mönster till religionen. Man tolkar in sina egna personliga åsikter i religionen, sådant man vill se. Jag brukar börja min religionsundervisning med varje ny klass så att jag presenterar några fasansfulla citat och några kärleksfulla. Jag säger att dessa citat symboliserar två religioner och nu vill jag att ni beskriver dem. Men i själva verket kommer båda citaten från Bibeln. ”

Jag frågade läraren om hans personliga åsikter om islam:

”Jag ser liksom ingen skillnad på muslimer och andra människor... jag bor i Gårdsten och trivs där. Alltså islam... jag känner varken mer eller mindre för den religionen än någon annan religion. Den sociala kontexten har stor betydelse - hur ser samhället ut? Om man bara sabbar samhället tillräckligt mycket kan man få vem som helst att slåss - sunniter mot shiiter, protestanter mot katoliker och så vidare... det har ju egentligen inte med religion att göra... när samhället krackelerar så hamnar man i famnen på vad som ser ut som en tillhörighet, en

gemenskap. Alla kan bli radikaliserade, det har muslimer inte patent på. När samhället skakas och när man mår dåligt vill man ha någon att skylla på... syndabockar. Ett allmänmänskligt fenomen. Historien ger oss tusentals exempel från olika länder och olika kulturer. Och olika religioner. När man lägger in sina egna åsikter i tolkning kan det bli galet, det ser vi ju bland annat med Talibanerna. Deras kvinnoyn är inte så rolig. Jag låter eleverna läsa utdrag ur Koranen, så att de själva får läsa i den istället för att lyssna till vad andra säger om den. Islams framväxt på 600-talet innebar ju att kvinnans ställning kraftigt förbättrades. Det är viktigt att eleverna får lära sig det. Ibland frågar de hur man kan veta att en profetia är sann. Hur man kan veta att den är från Gud. Seder och bruk brukar eleverna också vara nyfikna på. Ibland är tjejer negativa mot förbudet mot föräktenskapligt sex. "Varför då", frågar de. De tycker att det är gammaldags. Men då pekar jag på att samma traditioner finns inom kristendomen och judendomen."

Läraren medgav att det förekommit fördomar om islam på skolan, fast inte lika kraftigt som det jag upplevde på min VFU i en annan skola:

"Självklart finns det fördomar... man märker det hos vissa elever. Men det visar sig aldrig i högljudda yttringar som det du beskrev från din VFU. Men det förekommer och då får man helt enkelt förklara hur det förhåller sig. Visa på fakta. Barn från olika sociala och etniska bakgrunder träffas, fortfarande, ofta i skolan och kommunikation dem emellan är väldigt viktigt för tolerans."

Han avslutar med ord i Deweys anda:

"Barn från olika sociala och etniska bakgrunder träffas fortfarande ofta i skolan och kommunikation dem emellan är väldigt viktigt för tolerans". Och demokrati, skulle jag vilja tillägga. Avslutningsvis tycker jag att Angeredsläraren lyfter fram en viktig sak i intervjun: "invandrare är ingen enhetlig grupp".

Att generalisera är lika lätt som det är fel.

5.3 Observationen på Angeredsgymnasiet

Observationen varade ungefär 50 minuter och var en momentpresentation. Läraren presenterade hur de skulle arbeta med en skoltidning – ett exempel på den så kallade PBL-pedagogiken, att eleverna aktivt ska arbeta tillsammans. I detta fall var målet för de gemensamma ansträngningarna en artikel i en skoltidning. Eleverna skulle kontakta representanter för olika religiösa eller sekulära samfund/organisationer för en intervju. Denna intervju skulle följas av en krönika, där eleven tog ställning för eller emot samfundet i fråga, och motivera sitt ställningstagande. Läraren arbetade ämnesintegrerat med svenska och religion.

Uppgiften mottogs med blandade känslor – vissa elever klagade högljutt vid tanken på att intervjua religiösa människor, varpå läraren påminde dem om att sekulära organisationer också gick bra att intervjua. Munterheten steg när läraren visade gamla artiklar som tidigare elever på skolan skrivit. Eleverna blev imponerade och inspirerade av detta:

Elev: Coolt... men asså är det verkligen gamla elever som skrivit så här grymt?

Läraren: Ja det stämmer. Så här bra kan säkert ni också skriva om ni bara försöker ordentligt.

Elev: Jag tror vi ska skriva om islam i vår grupp. Får man själv ta ställning till islam i krönikorna?

Läraren: Ja det är alltså era egna åsikter som ni ska presentera i era krönikor. Det är skillnad mellan artikel och krönika. I artikeln presenterar ni ju någonting sakligt och objektivt.

Under observationen märkte jag dock att fördomar förekom bland eleverna i klassen. Men inte direkt mot muslimer – här var det istället religiösa människor över huvud taget som väckte missnöje hos eleverna:

Elev: Åh neeeeeej måste vi prata med SÅNA människor!

Läraren: Vadå?

Elev: RELIGIÖSA människor!

Läraren: Nej alltså det behöver ju inte handla om religion... ni kan välja att intervjua exempelvis humanisterna. De har en icke-religiös, vetenskaplig syn på livet.

Efter tjugo minuter var genomgången slut och det var nu upp till eleverna hur de nu ville gå till väga. Några gick iväg till ett grupprum, några till datasalen och börjar googla olika religioner och sekter. Stämningen var munter och tjejerna verkade inspirerade av sin nya uppgift.

5.4 Hjällboskolan

Pedagogiken på Hjällboskolan skiljer sig från Sigrid Rudbecksgymnasiet och framför allt från Angeredsgymnasiet med sin uttalade PBL-filosofi. Detta visar sig bland annat när jag ber läraren på Hjällboskolan berätta hur han brukar undervisa om islam:

”Vi brukar göra så att när eleverna kommer in i klassrummet så finns det en startuppgift uppskriven på tavlan. Det blir inget tjafs utan eleverna ser på en gång vad som gäller och börjar jobba . Vi anser att läraren ska vara en motor i klassrummet.”

Det flyter på bra, menar läraren:

”Ja jag tycker det. Man spar tid. Det blir mer tidseffektivt att göra så tycker vi. Lektionstiden ska utnyttjas maximalt. Det ska tydligt framgå på tavlan vad målet med lektionen är, det är det målet vi jobbar mot tillsammans. Det målet ska vara utvärderingsbart.. gärna kvantifierbart också men det är det ju inte alltid naturligtvis... Men vi samtalar alltid i slutet av lektionen, "har vi nått det här målet". Jag håller ett kort förhör i slutet av lektionen för att se om de snappat upp nåt. Att vara tydlig är extremt viktigt. Vi menar att det som hänt på rasten ska vi inte prata om, utan nu gäller lektionen. Sen har vi ett kontrakt som vi också jobbar utifrån där vi betonar kunskap. Vi är tre parter som skriver på detta kontrakt - eleven, föräldrarna och lärarna. Rektorn skriver på också så fyra parter är vi egentligen. Det är väl huvuddelarna av Monroepedagogiken här på vår skola. ”

Vi samtalade om Dewey och att dennes syn på undervisning skiljer sig från Hjällboskolan, att Dewey ville aktivera eleverna:

”Jomen så är det här också. Det låter inte som att det du berättar om honom skulle stå i motsats till hur vi undervisar här på vår skola men man kan ju dra olika slutsatser beroende på

hur man väljer att tolka läroplanen.. att elever ska vara aktiva är ju det vi jobbar med här tycker jag.. fast man kan ju vara aktiv på olika sätt. Eleverna får jobba en del med grupparbeten exempelvis.

Jag ber läraren beskriva Monroepedagogiken:

”Alltså... vi försöker skapa så goda förutsättningar som möjligt för eleverna. De ska veta att det yttre, deras problem ute i samhället inte följer med dem in hit. De ska veta att här på skolan tar vi hand om dem. De ska känna sig trygga här.”

Tydlighet och strukturer är nyckelord på Hjällboskolan och detta återspeglas som vi ser i undervisningen, som präglas av Monroefilosofin. Läraren ska alltså vara motorn i klassrummet, pådrivande, den som ser till att det händer saker. Eleverna deltar inte i planeringen, däremot har läraren alltid ett samtal med eleverna efter varje lektion där man samtalar om huruvida målet med lektionen uppnåddes:

”Läraren ställer frågor till eleverna om det vi gått igenom på lektionen, eleverna reflekterar kring frågorna och vi har ett öppet klassrumssamtal. Detta tror vi är bra för inläringen.”

Jag frågade läraren om hans personliga åsikter kring islam:

”Ja...islam för mig är ett ämne inom religion... som dessutom många av mina elever har väldigt goda förkunskaper om eftersom de bekänner sig till islam. Så det är roligt tycker jag... man kan ha många diskussioner... Men man får vara på tå... man får akta sig för att generalisera på något sätt, då är det alltid en elev som säger att "nä det stämmer inte!"

Det kanske mest utmärkande för skolan är att de allra flesta elever har utländsk bakgrund, och detta återspeglas i klassrummen. Eleverna är oftast muslimer och deras förkunskaper om islam är ofta goda - något som läraren tycker är roligt och intressant i det att det kullkastar det traditionella lärare -elevförhållandet i klassrummet - eleverna vet ibland mer än läraren:

”Så det kastar om förhållandet ibland i klassrummet, man får vara försiktig med vad man säger... man får akta sig för att säga saker som "så här är det inom islam" eftersom islam är väldigt komplext och har en stor mångfald. Många riktningar... olika inslag i de olika riktningarna och så.. men det kan bli väldigt intressanta diskussioner. Oftast väldigt bra lektioner. Jag presenterar nåt slags skelett när det gäller islam, basfakta.... Och utifrån det så samtalar vi bland annat om hur eleverna utövar religionen.

Ibland var det inte helt okomplicerat att samtala med eleverna:

”Jag hade en uppgift att eleverna skulle tänka sig att de var buddhister och beskriva hur deras liv skulle se ut om man var buddhist.. beskriva handlingar och så. En del elever vägrade och sa att det var haram att tänka sig tillhöra en annan religion. Jag tycker att det är bra att vi har debatter där deras uppfattningar kommer fram. Fast jag kan tycka att de är lite inskränkta ibland när de menar att vissa saker ska man inte prata om.. fast just detta är ju givetvis en utgångspunkt för en diskussion. Det jag upplever som mest problematiskt är egentligen att få med så många som möjligt i de här samtalen... fast det beror lite på vad debatten handlar om såklart. Men de flesta säger rakt ut vad de tycker. Vissa av elevernas åsikter kan jag ha svårt att acceptera... men så är det ju med demokrati och diskussion, folk ska ges rätt att uttrycka sina åsikter även om jag nödvändigtvis inte gillar dessa. Själva avsikten med samtalen är ju såklart inte att jag ska censurera dem utifrån mina personliga åsikter, problemet är de elever som är tysta.”

Läraren knyter an till Deweys tankar om ett öppet samtal där olika åsikter får uttryckas – läraren, och dennes åsikt, är inte det centrala.

Jag frågade läraren om han undervisar om islam på andra sätt än när det handlar om andra religioner eftersom så pass många av hans elever har muslimsk bakgrund:

”Jag undervisar inte på något annat sätt om islam än om andra religioner faktiskt... det är ingen skillnad. Oavsett om eleverna ska försöka sammanfatta en text av något slag eller vad som helst... så försöker jag alltid att knyta ihop det hela med en debatt i klassrummet. Skillnaden med islam är väl att mina elever har så mycket förkunskap som man kan bygga vidare på, som gör att det blir roligare diskussioner. Och som sagt att jag inte generaliserar eller förenklar som det kan finnas skäl att göra inom andra arbetsområden. Men vi har kristna och buddhister i klassrummen också. Men de allra flesta är muslimer. Vi hade en debatt om tvångsgifte av småflickor i Afrika med äldre män. Efter lektionen kom två elever, två killar fram till mig och sa att det vi hade pratat om var haram... alltså att det var ett förbjudet ämne och att jag som lärare borde inte ha tagit upp det. Dessutom påstod de att detta var en lögn, detta existerade inte inom den muslimska världen. Så här får man inte göra, sa de.

Jag frågade då läraren om de haft klassdiskussioner om andra ämnen som hedersmord eller kvinnlig omskärelse:

”Ja det har vi haft, men jag kan inte minnas mig direkt hur de har avlöpt... Men rent generellt tycker jag att eleverna har lätt att känna sig... de tar ofta till begreppet haram.”

Till skillnad från lärarna på Angeredsgymnasiet och Sigrid Rudbecksgymnasiet används läroböckerna i stor utsträckning:

”Jag vill inte säga att det är läroböckerna som styr men... vi använder ju materialet i läroböckerna och kompletterar det med andra saker... exempelvis debatter och diskussioner som sagt, kring aktuella ämnen kopplade till religionen i fråga. Men basen är läroböckerna och där är det en klar förskjutning mot kristendomen tycker vi... så i sjuan och åttan läser vi mest om kristendom. Men även fornnordisk och egyptisk religion. I nian läser vi övriga världsreligioner. Kristendomen har majoriteten av lektionerna jämfört med de andra religionerna.”

Men det allra viktigaste inom religionskunskap menar han är att betona att försöka nyansera elevernas uppfattningar:

”Jag har märkt en väldigt tydlig antijudisk inställning hos många elever.. en antiisraelisk, antisemitisk inställning. Och där är det ju uppenbart att eleverna har med sig detta hemifrån... att man hör deras föräldrars åsikter. Det viktigaste med religionskunskap tycker jag är att få elever att förstå att alla muslimer inte är terrorister, att alla judar inte är militanta bosättare, alla judar skriver inte under på staten Israels politik... Men det är svårt, hos många elever sitter dessa åsikter och fientliga känslor djupt inrotat... det är svårt att nyansera deras syn.”

Jag frågade läraren om han märkt av islamofobi hos några elever på skolan:

”Näe det tror jag inte. Jag kan inte minnas något uttryck för detta. Eller.. för länge sen hade vi elever som bussades hit från Gunnilse och Olovstorp.. och då blev det ibland motsättningar mellan de eleverna och Hjällboudomarna. Men om det räknas som islamofobi, det vet jag inte. Jag skulle nog beskriva det som kvartersbråk.”

Det är tydligt att islamofobin inte är ett stort problem på Hjällboskolan – istället har vissa elever alltså negativa attityder mot judar och Israel. Jag frågar läraren om klassamtal är det vanligaste sättet för honom att tackla dessa attityder:

”Ja vi försöker prata om det. Det tror jag är det bästa sättet. Jag säger tydligt vad jag tycker, att det är viktigt att skilja på staten Israels politik och att vara en utövande jude. Det finns judar som stöder den politiken och judar som inte gör det. Och alla muslimer begår inte terroristbrott. Jag hoppas att jag kan så ett frö av förståelse och tolerans hos vissa elever i alla fall... det är viktigt att de får höra sådana åsikter som de som jag framför. Det kanske de inte får höra hemma.”

Läraren brukar alltså börja islamundervisningen med basfakta, och utifrån detta så samtalar klassen bland annat om hur eleverna utövar islam. Ibland blir det arbete med texter. Oavsett lektionens tema och mål försöker läraren alltid knyta ihop lektionen med en debatt i klassrummet. Men den mesta undervisningen som har med texter att göra verkar vara knuten till själva läroböckerna. Basen i undervisningen är läroböckerna, som kompletteras med klassdiskussioner kopplade till religionen i fråga som man för tillfället studerar.

Dessa deliberativa samtal, klassamtal, syftar bland annat till att försöka nyansera elevers åsikter och främja deras förståelse och tolerans mot andra. Eleverna tillåts ge uttryck för sina åsikter så länge de förs fram på ett sätt som inte är kränkande för någon annan, och läraren och eleverna samtalar om detta. Det kan gälla hedersmord, terrorism, Israel eller något helt annat.

6. SLUTDISKUSSION OCH ANALYS

Teoretiska begrepp

Syftet med mitt arbete var att undersöka tre religionslärares erfarenheter och implementering av islamundervisning i tre skolor i Göteborg och att diskutera dessa i relation till islamofobi och pedagogik.

Studiens resultat illustrerar på ett ingående sätt hur undervisning om islam bedrivs av tre religionslärare på Hjällboskolan, Angeredsgymnasiet samt Sigrud Rudbecksgymnasiet med skilda pedagogiska metoder samt hur dessa tre lärare bekämpar islamofobi och främlingsfientlighet hos eleverna i sin undervisning. Islamundervisningen på de tre skolorna skilde sig åt, men det fanns även gemensamma nämnare.

Eftersom antalet muslimer på Sigrud Rudbecksgymnasium var extremt litet påverkade detta undervisningen enligt läraren där – hade det varit fler muslimska elever i hans klasser hade han låtit dessa ta plats – han skulle exempelvis ställt frågor till dem. Texttolkning stod i centrum som undervisningsmetod och lärarens inställning till att använda läroböcker i undervisningen var negativ. Inställningen till studiebesök, exempelvis till en moské, var däremot positiv. Islamofobi och främlingsfientlighet var absolut ingenting som stod i centrum inom islamundervisningen på Sigrud Rudbecksgymnasium – läraren där ansåg det inte behövdes eftersom eleverna enligt honom ”hade koll”, var ”självständiga” och ”ifrågasättande”.

Pedagogiken på Sigrud Rudbecksgymnasiet vill jag karaktärisera som ”modern” - tankarna går till Ingrid Carlgren (2005, s. 272) när hon vänder sig mot så kallade ”lågkognitiva”

uppgifter. Här syns inga spår av exempelvis faktaåtergivning från skolböcker – alltså exempel på mer traditionell pedagogik.

På Angeredsgymnasiet, där antalet muslimska elever är högre, sker mycket av undervisningen i form av projektbaserat lärande – PBL. Det kan innebära att eleverna får i uppdrag att träffa och intervjua företrädare för olika samfund och att redovisa dessa projekt i form av tidningsartiklar i skoltidningen. Läraren använde sig av ämnesintegrering i sin undervisning – i detta fall rörde det sig om svenska och religion. Denne lärare använder sig också ibland av textläsning ur Koranen i sin undervisning. Att göra eleverna medvetna om basfakta och den stora komplexiteten inom islam från kultur till kultur är också centrala delar i lärarens islamundervisning.

Islamofobi har förekommit på lärarens lektioner, och sättet han använder för att motverka fördomar är helt enkelt att visa på fakta för eleven, att berätta hur det faktiskt ligger till - han betonar kommunikationens betydelse för att skapa tolerans..” Islamofobin hos vissa elever visade sig i uttryck som "alla muslimer hatar kvinnor" och "alla muslimer är fundamentalister som vill spränga världen". Läraren menade att vissa elever verkligen trodde på det här, och att en viktig del i hans islamundervisning var att få eleverna att förstå att det där inte stämmer, genom att bland annat visa på fakta.

Göran Larsson beskrev i kapitel tre islamofobi som ”framför allt rädslor inför, hat mot, och diskriminering av muslimer. Islamofobi kan ta sig uttryck och manifesteras genom att människor på förhand intar negativa och stereotypa attityder” (Larsson, 2006, s. 10). De attityder som eleverna på Angeredsgymnasiet gav uttryck för i stycket ovan stämmer in på Larssons definition av islamofobi tycker jag.

Sättet som läraren vill motverka dessa attityder på kopplar till John Deweys tankar om det deliberativa samtalet där lärare och elever deltar på lika villkor:

”Självklart finns det fördomar... man märker det hos vissa elever. Men det visar sig aldrig i högljudda yttringar som det du beskrev från din VFU. Men det förekommer och då får man helt enkelt förklara hur det förhåller sig. Visa på fakta. Barn från olika sociala och etniska bakgrunder träffas, fortfarande, ofta i skolan och kommunikation dem emellan är väldigt viktigt för tolerans”.

Även pedagogiken på Angeredsgymnasiet, med dess tydliga PBL-inslag, vill jag karaktärisera som ”modern”. Läroböckerna används sällan precis som på Sigrid Rudbecksgymnasiet, istället skickas eleverna ut med frågor/problem att lösa genom exempelvis intervjuer med olika religiösa samfund. Eleverna aktiveras.

På Hjällboskolan, där väldigt många elever är muslimer använder man sig av Monroepedagogik, som är en ganska traditionell undervisningsmetod vars nyckelord bland annat är ordning och reda, disciplin, rutiner, mål samt regler. Läraren på denna skola ser sig som en motor i klassrummet, pådrivande, till skillnad från Angeredsgymnasiet och PBL-modellen där mer självständigt arbete betonas. Målet med varje lektion står alltid på tavlan när eleverna kommer in i klassrummet. Läraren har alltid ett öppet klassamtal i slutet av varje lektion för att reflektera tillsammans med eleverna, bland annat huruvida målet med lektionen uppnåddes eller inte. Läraren bedömde antalet muslimska elever som väldigt högt på hans lektioner – detta upplevdes som problematiskt men intressant på samma gång: eleverna kunde ha högre kunskap om islam än honom, vilket kullkastade det traditionella kunskapsförhållandet lärare – elev. Muslimska elever reagerade ibland om de upplevde att

läraren generaliserade, vilket han ansåg intressant och givande för diskussioner om islam, som förekom. I undervisningen spelade religionsböckerna en stor roll på Hjällboskolan.

Läraren på Hjällboskolan hade inga erfarenheter av islamofobi, däremot hade en del muslimska elever gett uttryck för antijudiska åsikter. Sättet han försökte motverka detta var genom klassrumsdiskussioner. Han försökte nyansera genom att betona att samtliga muslimer inte begår terroredåd – och att samtliga judar inte omfamnar den israeliska politiken, att samtliga judar inte är militanta bosättare.

Pedagogiken på Hjällboskolan, alltså Monroepedagogiken, är alltså mer traditionell – läraren står i centrum i större utsträckning, det är han/hon som ses som ”motorn” och ”drivkraften” i klassrummet – inte eleven. Vidare betonas ordning och reda samt disciplin – något som illustrerades ovan i presentationen av ett par av Hjällboskolans regler. Denna form av pedagogik – som onekligen för tankarna till utbildningsminister Jan Björklund - kolliderar med pedagogikprofessor Carlgrens (2005, s. 272) åsikt: ”den typ av disciplinering av eleverna som sker i det traditionella klassrummet inte är förenligt med dagens krav på flexibla och självständiga medborgare”.

Anknytning till Lundgren

Lundgrens studie behandlade två skolor i Uppland. Huvudsyftet med detta arbete var att undersöka om det finns skillnader i arbetssättet vid en skola med få eller inga elever med muslimsk bakgrund och skolor med en stor andel med muslimsk bakgrund. Lundgren trodde att han skulle träffa på större skillnader mellan skolorna än vad han faktiskt gjorde. Jag tyckte att hans frågor var intressanta och aktuella och jag ville veta hur svaren på bland annat dessa frågor ser ut i vår del av landet, på tre olika skolor.

Personligen blev jag inte lika förvånad över mitt resultat – att skillnader förekom mellan skolorna hur man undervisade om islam. Det som däremot förvånade mig var sättet som läraren på Hjällboskolan använde sig av för att motverka främlingsfientlighet: han använde sig av deliberativt samtal. Den metoden hade jag inte väntat mig på Hjällboskolan, som arbetar på ett – i svenskt perspektiv – traditionellt sätt, alltså att läraren ger instruktioner och eleverna lyder. Individuella elevarbeten uppmuntras som bekant inte här. Det deliberativa samtalet däremot utmärker sig genom sin moderna jämställdhetstanke: att lärare och elever är jämställda parter i ett öppet och demokratiskt samtal. I detta fall syftade detta samtal till att försöka avlägsna fördomar och fientliga inställningar mot israeliska medborgare och judar över huvud taget. Att träffa på denna ”moderna” metod på en skola med en så pass ”traditionell” inriktning var för mig oväntat.

Konsekvenser

Konsekvenser för undervisningen är att jag och andra blivande lärare som tagit del av detta arbete har fått konkreta tips om hur man kan undervisa om islam. En rad möjligheter finns att använda sig av: texttolkning, föreläsningar, klassdiskussioner, urkundskunskaper och studiebesök som på Sigrud Rudbecksgymnasiet. Eller initial basfaktaundervisning och därefter grupparbeten, följt av etiska diskussioner, som på Angeredsgymnasiet. Eller om man så vill: mer traditionellt lärarledda lektioner med mycket bokläsning och avslutande klassdiskussioner som ofta förekommer på Hjällboskolan.

Detta arbete visar på olika pedagogiska alternativ, samt exempel på hur man kan bekämpa elevers främlingsfientlighet och islamofobi. Dessa fenomen bekämpades oftast med dialog –

man försökte prata om det, som Hjällboläraren uttryckte det. Detta öppna klassamtal återknyter till Deweys – och läroplanens ord i inledningen – om ett öppet samtal som förs i klassrummet där alla är jämbördiga parter i syfte att motverka främlingsfientlighet:

Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser (Lpg-94 s.3)

En större – och på sikt kanske viktigare konsekvens – är att jag vill att mitt arbete skall vara öppet och tillgängligt. Jag vill att mitt arbete ska vara sökbart på internet så att alla som kan tänkas vara intresserade av att ta del av de erfarenheter som jag tagit del av ska ha möjlighet till det.

Didaktiska reflektioner

Att oavsett bakgrund mötas öga mot öga och prata med varandra – inget annat bryter ner fördomar lika effektivt som just detta, kommunikationen människor emellan. Pratar man inte med varandra är risken stor att man istället börjar prata om varandra. Pratar inte elever av olika bakgrund med varandra blir det desto viktigare att lärare pratar med eleverna i syfte att undervisa, upplysa och avlägsna fördomar. Lärarna på Angeredsgymnasiet och Hjällboskolan försökte motverka islamofobi, intolerans och främlingsfientlighet genom en öppen diskussion med eleverna. Jag försökte själv med samma metod under praktiken. På min VFU-skola, ett gymnasium i en välbärgad kommun utanför Göteborg, gick det inte många muslimer och mina klasser var etniskt homogena. Har man inte muslimska vänner, eller ens muslimska klasskompisar, är det lätt att media blir förstahandsinformanten om islam och muslimer och det är inte alltid positivt, som vi sett.

Eleverna skall kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ (Lpg-94 s.5).

Skolan har i uppgift att främja kritiskt tänkande hos eleverna och det är glasklart anser jag, dels på basis av min egen erfarenhet och dels på basis av de andra lärarnas erfarenhet, att medias sensationsrapporteringar från förorten kopplade till islam, muslimer och terrorism bör behandlas inom ramen för detta.

Efter min observation på Angeredsgymnasiet kom jag att tänka på följande: det finns som bekant en diskurs i samhället om islam – elevers fördomar och fientliga inställning mot islam förekommer och diskuteras kring. Men i denna observation märkte jag av fördomar även mot religiösa människor över huvud taget. Och senare i undersökningen, på besöket på Hjällboskolan, berättade läraren att det förekommit antijudiska yttringar bland vissa muslimska elever. Det finns uppenbarligen fördomar mot många olika människor som religionslärare behöver bemöta, inte enbart mot muslimer.

Lärarna som vi följt i min undersökning har olika metoder och arbetssätt. Texter spelar en stor roll för två av tre lärare i undersökningen. Det gemensamma för dessa två är framför allt att Koranen står i centrum för textläsningen. Att eleverna ska ha kunskap om Koranen och/eller ska kunna tolka den utifrån olika aspekter är viktigt. Religionsböcker däremot används knappt alls av två lärare. På Hjällboskolan däremot ser vi att religionsböckerna är centrala. Studiebesök förekom inom ramen för PBL-projektet på Angeredsgymnasiet. Läraren

på Sigrid Rudbecksgymnasiet var positivt inställd till att låta eleverna besöka en moské. Studiebesök var inget som var vanligt förekommande på Hjällboskolan. Det som framträder mest i min undersökning, i alla fall i fråga om fördomsbekämpning, är utan tvekan det deliberativa samtalet, det öppna klassamtalet. På Hjällboskolan och Angeredsgymnasiet använder lärarna sig av klassrumssamtal, dialog, för att låta elevernas åsikter komma fram så att en diskussion kan äga rum.

Vi ser också att lärarna på de olika skolorna använder öppna klassamtal på olika sätt – på Sigrid Rudbecksgymnasiet lät läraren eleverna arbeta med texttolkning, först enskilt och sedan genom en klassdiskussion: "hur ska dessa drygt 1300 år gamla texterna tolkas utifrån dagens samhälle"? På Hjällboskolan rundade läraren alltid av sina lektioner med att hålla ett öppet klassamtal om huruvida målet med lektionen nåddes – det var bra för inläringen, menade han. Det öppna klassamtalet används således både i inläringssyfte och som ett medel för att bryta ner fördomar och/eller islamofobi.

Göran Larsson menade ovan i "tidigare forskning" att lärare måste sträva efter ett mer öppet klassrumsklimat som inte accepterar kränkningar eller nedsättande yttringar av några elever. Jag instämmer, det öppna, fria samtalet är väldigt viktigt, på många sätt – genom mänsklig kommunikation kan vi lösa många problem och reda ut många missförstånd – men samtidigt bör man som lärare menar jag inte ta för givet att de deliberativa samtalen alltid fungerar.

Pedagogiskt blandalternativ

Ett alternativ i islamundervisning skulle kunna vara en slags kombination av Monroepedagogiken, PBL-pedagogiken samt det deliberativa samtalet. Eleverna kommer in i klassrummet och ser ett projekt på tavlan: de ska gruppvis besöka ett religiöst samfund. Hur grupperna ser ut och vilka samfund grupperna ska besöka är redan bestämt. På så vis framträder den PBL-modellen och den mer lärarstyrda Monroestilen. Eleverna får möjlighet att utforma sitt projekt. Vill de göra en film och dokumentera sitt projekt på så vis? Eller kanske göra en skriftlig intervju som alla gruppmedlemmar hjälps åt att presentera muntligt? Läraren informerar om möjligheter som finns och grupperna bestämmer därefter själva hur de vill gå till väga.

Avslutningsvis det deliberativa samtalet. Efter att alla grupper presenterat sina projekt kan man ägna en lektion åt att diskutera. Vad tyckte ni om samfunden ni besökte? Håller ni med om samfundmedlemmarnas syn på livet, seder och bruk? Varför/varför inte? Eleverna ges här tillfälle att fritt komma till tals och uttrycka sina åsikter om religionerna som de mött via företrädarna, som exempelvis imamer.

7 BILAGA

Intervjufrågor som använts vid samtliga intervjuer

1. Hur många elever har ni på skolan? Hur många av dem har invandrarbakgrund?
2. Ägnar ni lika mycket tid till alla världsreligioner?
3. Hur ser undervisningen ut på skolan?
  - Vilka läromedel finns?
  - Hur arbetar man konkret med islam?
4. Har du märkt av islamofobi eller främlingsfientlighet på skolan? Om ja, hur bemötte du det?

Kommentar

Jag har använt mig av många av Lundgrens frågor eftersom jag och min handledare bedömde dessa som relevanta för min studie. Jag har inte ställt frågorna rakt av till mina informanter på samma sätt som de är uppräddade ovan eftersom jag ville ha en mer levande struktur i mina intervjuer. Frågorna har istället används vid lämpliga tillfällen i intervjuerna.

7. KÄLL –OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Tryckta källor

Roald, Anne Sofie Muslimer i nya samhällen, Daidalos, Riga 2009

Andersson, Daniel & Sander, Åke (red) Det mångreligiösa Sverige, Studentlitteratur, Polen 2007)

Ambjörnsson, Fanny I en klass för sig, Ordfront, Stockholm 2003

Carlgren, I Vad har hänt med läraryrket i Forsells Boken om pedagogerna, Liber, Stockholm 2005

Dewey, John - Demokrati och utbildning (1916), Daidalos, Riga 2009

Forsell, Anna Boken om pedagogerna, Liber, Stockholm 2005

Larsson, Göran Muslimerna kommer!, Makadam, Riga 2006)

Larsson, Göran 2006 i Islam i Sverige i Andersson & Sander (red) Det mångkulturella Sverige, Studentlitteratur, Polen 2007)

Larsson 2003

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov Examensarbetet i lärarutbildningen, Kunskapsföretaget, Uppsala 2010

Ouis, Pernilla & Roald, Anne Sofie Muslim i Sverige, Wahlström & Widstrand, Smedjebacken 2003

Sernhede, Ove - Alienation is my nation, Ordfront, Danmark 2007

Sundgren, Gunnar Kapitel i Forsell, Boken om pedagogerna, Liber, Stockholm 2005

Internetkällor

Examensarbete av Mattias Lundgren: Islamundervisning – En jämförelse av två skolors religionskunskapsundervisning på temat islam, Högskolan i Gävle 2001.

Englund, Thomas Deliberativa samtal som värdegrund – historiska perspektiv och aktuella förutsättningar, Skolverket 2000

Artikel i tidningen Bohuslänningen publicerad 18 mars 2010:

<http://bohuslaningen.se/nyheter/bohuslandal/1.764412-samma-metod-i-harlem-och-i-uddevalla>

Artikel i tidningen Skolvärlden publicerad 20 september 2010:

<http://www.skolvarlden.se/artiklar/sd-fjarde-storst-i-skolvalet>

Personalinformation på Malmö högskolas hemsida:

<http://www.nav.mah.se/person/id/IMPEOU>

Information om PBL på Angeredsgymnasiets hemsida:

<http://www.goteborg.se/wps/portal/angeredsgymnasiet>

Information om vetenskapsrådets riktlinjer:

<http://codex.vr.se/forskningmanniska.shtml>